

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, ДИСКУРСОЛОГІЇ, ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Тетяна Беценко

УДК 801.81 + 811.161.2'38

**КОНЦЕПТУАЛЬНЕ СЛОВО ЯК КОМПОНЕНТ ТЕКСТОВО-ОБРАЗНОЇ
УНІВЕРСАЛІЇ ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ**

Стаття присвячена проблемам текстової організації фольклорних епічних творів. Увага зосереджена на розгляді понять текстово-образна універсалія і концепт як базових одиниць текстової структури народних дум.

У статті висвітлюється питання співвідношення концепту та текстово-образної універсалії як реалій епічного дискурсу; з'ясовуються ознаки названих понять.

Виявлено специфіку структури народних дум на основі спостереження за функціонуванням текстово-образних універсалій та використанням концептуальних слів.

Ключові слова: концепт, текстово-образна універсалія, фольклорний текст, епічна розповідь, думи, епос.

Мовна картина світу народного героїчного епосу за своєю природою концептуалізована і універсалізована. Її суттєвими ознаками (складниками, маркерами, структурно-поняттєвими одиницями) є, з одного боку, слова-концепти, з другого – текстово-образні універсалії. Обидві реалії мовнообразної організації текстів героїчного епосу – специфічні за способами представлення та іншими характеристиками (де в чому дотичні, а де в чому – кардинально відмінні). Разом вони творять жанровий, мовнообразний континуум, детермінований лінгвопоняттєвим матеріально-ідеальним набором (комплексом) національно-культурних знакових величин.

Мета дослідження – встановити співвіднесення концепту і текстово-образної універсалії як реалій епічного дискурсу. До цього часу проблема в такому аспекті не розглядалася. Уперше нами запропоновано термін текстово-образна універсалія. Останній розуміємо як когнітивно-психологічне ментальне утворення, втілене у відповідну мовну форму (модель), що функціонує в художньому континуумі, відбиваючи схематизований образ явища, людини, речі тощо, який ґрунтується на рисах оцінного характеру, що вважаються типовими (взірцевими, еталонними) для всього класу явищ, речей тощо [Беценко 2008: 34].

Концепт розглядаємо як невід'ємний органічний складник текстово-образної універсалії.

Слово-концепт як складник концептуальної картини світу характеризується певними структурно-ієрархічними і поняттєво-категоріальними ознаками, що зумовлює різні підходи і напрями досліджень: лінгвологіко-філософський, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний тощо.

За способом концептуалізації світу дослідники виокремлюють такі типи концептів: уявлення як узагальнені чуттєво-наочні образи, що розглядаються як ядерні репрезентанти концепту; схеми як абстрактні конфігурації образів; фрейми різних типів як способи представлення стандартних знань і т. ін. Залежно від ролі концептів у структурі свідомості вони непослідовно диференціюються на культурні, ментальні, міфологічні, ідеологічні, філософські, адже той самий концепт може розглядатися в будь-якому з представлених типів [Селіванова 2006: 258]. Розуміючи концепт як певний окремий смисл, певну ідею, яка є в нашій свідомості й яка існує як оперативна одиниця в процесах думки, як цілком самостійна й чітко виділена окрема сутність [Кубрякова 2003: 316], що передбачає відповідну структурованість, В. І. Кононенко підкреслює: саме це дає право дослідникам виокремлювати різні за змістом типи концептів, хоча самі принципи їхнього опрацювання можуть бути не одноплановими, почасти відмінними й розглядатися з різних позицій [Кононенко 2004: 6].

Концепт – своєрідний маркер картини світу, одиниця мовної (домовної) картини світу (Л. А. Лисиченко). Концепт реалізується в слові (номені, лексемі). Слово – конкретна реалізація концепту. Проте концепт не лише матеріалізоване слово. Концепт – узагальнена поняттєва категорія. Дослідники розрізняють концепти предметного світу (іменники), концепти ознакового світу (прикметники) та концепти діяльнісного світу (дієслова) [Колшанский 1990: 3-20].

Термін «концепт» у працях різних дослідників отримує досить відмінні дефініції: іноді його ототожнюють із поняттям як основою лексичного значення, іноді розглядають як основну ланку в ментальному світі людини [Степанов 2004: 43]; співвідносять його із словом, або значенням (є «своєрідним алгебраїчним вираженням значення», яке людина «просто <...> інколи по-своєму інтерпретує його» [Лихачёв 1997: 281]). Загалом на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки можна виділити два основні підходи щодо тлумачення терміна «концепт»: 1) концепт як загальне поняття (традиційне розуміння); 2) концепт як комплекс культурно детермінованих уявлень про предмет (нове осмислення терміна в межах лінгво-філософської наукової парадигми) [Голубовская 2002: 108].

Як засвідчують численні дослідження з розглядової проблематики, семантика мовного концепту охоплює, крім предметної віднесеності, всю комунікативно вагому та прагматичну інформацію мовного знака, когнітивну пам'ять слова (сміслові характеристики мовного знака, пов'язані з його первинним призначенням та системою духовних цінностей носіїв мови), а також культурно-етнічний компонент [Іващенко 2008]. Кожна

мовна одиниця практично зорієнтована на концептуальний простір світу, пор.: «слово не лише містить і передає актуальну інформацію, воно акумулює також загально-гуманістичну, соціально-історичну, інтелектуальну, етнокультурну, експресивно-емотивну, оцінну інформацію, значущу для того чи іншого соціуму. У результаті мовна одиниця функціонує часто не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово-концепт – містище узагальненого культурного смислу, що дає підстави вважати мовну одиницю передусім культурним концептом. Якщо за словом стоїть не лише реалія (скажімо, рослина, тварина, страва), а образ і символ, що постають у тому чи іншому етнокультурному просторі, це дає підстави розглядати відповідну мовну одиницю як етнокультурний концепт, що включає певний квант культурної інформації про неї» [Івашенко 2008: 25].

Фольклорний текст – це своєрідно впорядкована система етнокультурних концептів. Фольклорні жанри, особливо поетичні, характеризуються специфічним набором етнокультурних концептів – мовних одиниць етнокультурного змісту на зразок *воля, батьківщина, батько-мати, хліб-сіль, щастя-доля, козаки-запорожці, шапка-бирка, чужина, смерть, турки-яничари, лиха година, буйний вітер, зелений барвінок, хрещатий барвінок, біле тіло, вороний кінь, дрібний дощ, ясне сонце, чорна хмара*.

Практично всі такі етноконцепти слугують «будівельним матеріалом» для текстово-образних універсалій, які відіграють власне образну, структурно-композиційну роль у думі.

Текстово-образна універсалія як міні-контекст визначає семантичний (денотативний і конотативний) обсяг концепту, «регулює» його змістово-емоційне наповнення. Компоненти текстово-образної універсалії в цілому уточнюють концепт. Так виникає подвійна залежність між текстово-образною універсалією і концептом: текстово-образна універсалія будується на основі концепту, що становить обов'язковий складник, змістовий модуль текстово-образної універсалії; водночас концепт набуває різнобічного уточнення, конкретизації, контекстуальної прив'язаності і залежності від певного універсуму (фольклорного, зокрема думового) завдяки текстово-образній універсалії. Адже концепт не функціонує сам по собі, незалежно від матеріального (словесного) втілення, поза зв'язками з формальним слововираженням. Концепт як ментальне утворення у художньому (фольклорно-пісенному) тексті реалізується у складі стереотипних, клішованих одиниць, якими є текстово-образні універсалії.

Отже, у текстово-образній універсалії як міні-контексті відбувається конкретизована реалізація концепту (макроконтекст, як правило, налічує кілька текстово-образних універсалій), «розщеплення» концепту: в такій стереотипній одиниці реалізуються усі можливі змістові й емоційні нюанси концепту, представлені конкретними одиницями, що «формують» ключовий концепт, його базові складники.

Сталість компонентного складу текстово-образної універсалії зовсім не пов'язана зі сталістю, застиглістю змістово-образної інформації, що закодована в цій словесно-образній текстовій структурі. Як засвідчує досвід декодування текстів, окремих образів, словесно-образних форм, їх сприйняття є багатоплановим, що зумовлено різними суб'єктивними та об'єктивними причинами, зокрема суспільно-політичними, культурно-історичними тощо чинниками.

Множинність декодування текстово-образних універсалій як міні-контекстів (наприклад, **широкий степ, чисте поле, крута гора**) певною мірою зумовлене наявністю у їх складі концептів, які є тими вузлами, згустками раціонального й емоційного, експліцитного й імпліцитного, що містять інформацію про духовне й матеріальне, конкретне й абстрактне, пізнавальне і приховане, таке, що піддається дослідженню, описові, і таке, що є поза межами людського досвіду. Тому концепти розуміють як «ембріони мисленневих операцій» [Аскольдов 1997: 273]. Коли вимовлене ким-небудь слово сприймається у конкретному значенні, то це означає, що той, хто розуміє це слово, творить певний миттєвий акт, який слугує зародком цілої системи мисленневих операцій. Концепт концентрує відповідну інформацію, вбираючи в себе «основний смисл, що замикає навколо себе інші, організовані певним чином значення» [Карпенко-Іванова 2006: 13].

Текстово-образна універсалія, завдяки концептові, що входить до її складу в згорнутому вигляді, репрезентує дійсність: картину дійсності, картину світу. Якщо мову в цілому розглядати як світ світів, то текстово-образну універсалію також можна кваліфікувати як міні-світ світу. Таке трактування текстово-образної універсалії, таке бачення зв'язку текстово-образної універсалії з універсумом – Всесвітом можливе завдяки концептові, що також є універсальним знаком-кодом, характерним для всіх культур; індивідуальним є лише денотативно-конотативне наповнення концепту, що виявляється в художньому тексті, де він функціонує в складі текстово-образної універсалії. Отже, текстово-образна універсалія – міні-простір функціонування концепту, простір його конкретної реалізації, життєдіяльності, де він нерідко виступає образом, символічним узагальненням чогось.

Художній концепт тяжіє саме до потенційних образів і спрямований на них [Аскольдов 1997: 275].

Текстово-образна універсалія становить мовно-мисленнєве утворення, одиницю художнього тексту, в якій поєднано формально-змістові та образні ознаки. Концепт як мисленнєве утворення, формально реалізоване в певній одиниці мови, найчастіше – слові, в художньому тексті відіграє роль образу, символу, коду, в мікроконтексті – це безпосередній складник текстово-образної універсалії: у зв'язку з тим, що сам концепт, як універсалія мисленнєвого плану, реалізовуючись у конкретній мовній одиниці, спричиняє виникнення у тексті такої структури, яка також на певному рівні її сприйняття та осмислення буде універсальною. Таким чином, фольклорні концепти – своєрідні образи, асоціативні, алюзійні тощо. Закономірно, що вони становлять органічні, невід'ємні складники текстово-образних універсалій.

Спільна ознака текстово-образної універсалії та концепту – належність їх до обов'язкових категорій

фольклорного дискурсу;

- текстова-образна універсалія і концепт – це знакові (макрознакові) утворення, що реалізуються у конкретних мовних одиницях, мовних знаках;
- текстова-образна універсалія і концепт становлять ментально-психологічні вербалізовані утворення;
- текстова-образна універсалія і концепт характеризуються наявністю оцінно-емотивних і прагматичних компонентів смислу.

Різниця між текстова-образною універсалією і концептом полягає в способі (формі) їх вираження: текстова-образна універсалія – мовна модель (схема), синтаксична побудова, конкретна граматична одиниця; концепт – узагальнене поняття, уявлення, абстракція, що реалізується в мікроодиниці тексту – слові.

Відмінність текстова-образної універсалії від концепту ще й у тому, що текстова-образна універсалія – це знак-конструкція, формула. Текстова-образна універсалія структурно представляє свій зміст через експлікацію складу її компонентів та їх взаємне розташування – просторове, логічне, ієрархічне. Своєрідність текстова-образної універсалії полягає в її аналітичності і діаграмній іконічності. Концепт – інтелектуальний знак (ментально-психонетичний), знак-образ, знак-символ; це простий знак за планом вираження, але складний за планом змісту.

Звичайно, обсяг концепту – поняття відносне; він (обсяг) залежить від того, на якому рівні і в якій галузі розглядаються концепти.

Ми чітко розрізняємо когнітивний (мисленнєвий) концепт, що складається із компонентів (концептуальних ознак), і його мовну реалізацію (слово, словосполучення), що формується із набору сем і виступає в ролі засобу і способу репрезентації когнітивних процесів у лінгвістичних структурах, але не становить повного обсягу концепту. Мовні засоби вираження концепту своїм значенням передають тільки частину концептуальних ознак, релевантних для повідомлення; їх відтворення є завданням мовця, входить у його інтенцію. При цьому весь концепт (у всій різноманітності свого теоретичного змісту) може бути реалізований тільки сукупністю засобів мови, кожен із яких осібно розкриває лише його окремі аспекти [Попова 1999: 38].

Концепти «прив'язані» до певної дійсності, етносу, а відтак – і мови. Водночас будь-яка національна мова репрезентує когнітивні структури і вербалізує концепти у властивому тільки їй вигляді, специфічно відображаючи об'єктивну дійсність, передаючи сукупність знань певного суспільства, етносу. Тому мова, виконуючи пізнавальну функцію, «відображає єдину природу світу в концептуальному апараті людини, як універсальній понятевій системі <...>. Своєрідність кожної мовної системи полягає саме в особливостях комбінацій значень і мовних одиниць, що складаються так або інакше в єдину семантичну картину світу» [Колшанський 1990: 28]. Комбінацію значень і комбінацію мовних одиниць у художньому (фольклорному) тексті значною мірою визначають текстова-образні універсалії з домінуючим концептуальним словом. Концепт у складі текстова-образної універсалії фольклорного тексту – ключ до декодування мовно-образного, загальнокультурного універсуму. Пор.:

Та про віру християнську думаютъ та гадають,

Землю турецьку, віру бусурменську клянуть-проклинають:

– Ти, земле турецька, ти, віро бусурменська, ти, розлуко християнська! [УНД 1972: 105].

Концепт *віра*, що реалізується у двох опозиційних текстова-образних універсаліях *віра християнська* і *віра бусурменська*, засвідчує зв'язок з іншим концептом – *чужина*. Дві площини – мисленнєво-ментальна (концепт) і логіко-граматична (текстова-образна універсалія) – взаємопов'язані. Концепт – це «мисленнєве поле», своєрідна духовно-ментальна субстанція, що реалізується у слові і «заповнює» текстова-образну універсалію.

Текстова-образна універсалія окреслює семантичні межі концептуального слова. Порівняймо, наприклад, семантику концепту **козак** у текстова-образних універсаліях: *козак-нетяга* (нетяга – розм. бідна, неймуща людина), *козак-сіромаха* (сірома – розм. неможлива людина; бідняк; сіромою (збірн., іст.) називали козацьку бідноту в Запорізькій Січі) – у цих двох випадках актуалізується така ознака козака (і козацтва в цілому), як бідність, неможливість; текстова-образна універсалія з концептом **козак** – *козаки-брати* вказує на стосунки між членами козацького війська (брат – близька, своя людина, однодумець, друг), у текстовій універсалії *козаки-запорожці* завдяки компонентів *запорожці* уточнюється, що це українські козаки, які жили в пониззі Дніпра за порогами в XVI – XVIII ст. Концепт **козак** у текстова-образній універсалії *козаки-молодці* (*молодець* – н.-поет. статна здорова молода людина міцного складу, бравого вигляду) актуалізує семантичний складник «фізична сила і краса» у сприйнятті цих історичних героїв.

Текстова-образна універсалія завдяки концептові має динамічний характер. Їй не притаманна одноманітність, одноплановість, сталість змістового й емоційно-експресивного значень. Порівняймо приклади текстова-образних універсалій з концептом *воля* (*неволя*): 1) *А все в неволі, А все в турецькій, Усе в бусурменській, Ой то все пробувають* [УНД 1972: 111], 2) *Ой то визволь нас, Господи, Из тяжкої неволі На тихі води, На ясні зорі, На край, веселий* [УНД 1972: 111], 3) *Гей, визволь, визволь, Господи, нас, Всіх бідних невольників, З тяжкої турецької неволі На ясні зорі, На тихі води, В край веселий, Між народ хрещений, В города християнській, до отця, до неньки, До роду, до родини сердечної, гей!* [УНД 1972: 113], 4) *Лучче ми будем по полю літати Та собі живності доставати, Аніж у тяжкій неволі У панів проживати* [УНД 1972: 115], 5) *А все у неволі у турецькій, у бусурменській каторзі На Чорному морі пробувають* [УНД 1972: 103], 6) *Ти визволь, Боже, усіх бідних невольників Из тяжкої неволі, із каторги турецької, На святоруський берег, У*

край веселий, Між народ хрещений [УНД 1972: 103–104].

Наведені контексти свідчать що, концепт **воля** в думовому епосі реалізується через подолання світу **неволі**, через прагнення до **волі, визволення, вольності**. **Воля** тут представлена не як реальний світ, а як бажаний, очікуваний, сподіваний, тому в центрі думового дискурсу постає поняття *неволя* як знак боротьби за волю.

Динамізм концепту **воля/неволя** передано всією словесно-образною системою текстово-образних універсалій. **Неволя** – водночас *турецька, бусурменська* (1), *тяжка*, така, що протиставляється **волі** – *тихим водам, ясним зорям, краю веселому* (2), окрім того, асоціюється з *народом хрещеним, городами християнськими, отцем, ненькою, родом, родиною* (3), з перебуванням у панів (4), з *бусурменською каторгою* (5), з *каторгою турецькою* і мрією про волю – про *святоруський берег, край веселий, мир хрещений* (6).

Як бачимо, концепт *воля* досить місткий: він активізує просторові величини, величини духовного плану (віросповідання), психоментальні поняття (шанування батьків, визнання понад усе роду, родини). Це зумовлює відповідну образність текстово-образної універсалії, багатоплановість її сприйняття, різноплосинність осягнення закодованої інформації, що, крім денотатного значення, породжує певні конотаційні смисли. Концепт у таких випадках виконує функцію автоматизованого засобу активізації ментальних ознак, пробудження генетичної культурно-історичної пам'яті.

Текстово-образна універсалія репрезентує лінійне утворення. Концепт як складник текстово-образної універсалії пов'язаний деякою мірою (відносно) з лінійністю як ознакою текстово-образної універсалії. Лінійність текстово-образної універсалії (залежність компонентів і їх ланцюгове розгортання) зумовлює (породжує) змістову й образну конкретизацію концепту. Наприклад, концепт **простір**, реалізуючись у номенах **Савур-могила, шляхи самарські, ріки салтанські**, формує низку текстово-образних універсалій (адвербіальних формул), які входять до предикативної текстово-образної універсалії і структурно-композиційної – кінцівки думи. Адвербіальні текстово-образні універсалії *на Савур-могили, на шляхах самарських, на ріках салтанських* є своєрідними уточнювальними структурами: Помер козак і поляг / На Савур-могили, / На шляхах самарських / І на ріках салтанських, / А слава його не вмре, не загине [УНД 1972: 167].

Розглядані універсалії, розміщуючись ланцюгово, засвідчують і ланцюгове поєднання концептів, які є їх ядреними компонентами, що в контексті твору (вертикальному контексті) взаємодіють між собою.

Текстово-образні універсалії, співвідносні з концептами, засвідчують їх «взаємокомпонування», регулювання на рівні структури, змістового та художньо-образного функціонування в конкретному творі, загалом у фольклорному континуумі. Наприклад: Як із землі турецької, / Да з віри бусурменської, / Із города із Озова не пили-тумани вставали: / Тікало три братіки рідненькі, / Три товариші сердешні [УНД 1972: 157].

У наведених контекстах функціонують адвербіальні текстово-образні універсалії з ключовими концептами **простір**, що реалізується у номенах **земля (із землі турецької), Озов (із города із Озова), віра**, що синонімічний концептові **простір** (*з віри бусурменської*); **людина**, який представлений номеном **брати** (*три братіки рідненькі*).

Висловлене дає змогу зробити висновок про таку закономірність функціонування концептів думового дискурсу, яка виявляється у здатності одночасно апелювати до кількох мисленнево-поняттєвих площин, тобто бути поліконцептами. У цьому також простежується певна універсальність концептуального слова.

Нерідко в текстово-образній універсалії фокусується кілька естетично означених сфер, естетично маркованих характеристик: емоційно-експресивний потенціал фольклоризму, художньо-образне наповнення символу. Показовим у цьому плані є образ *тихого Дунаю* з думи «Розмова Дніпра з Дунаєм».

Розглянуте вище дозволяє констатувати таку закономірність: текстово-образні універсалії фольклорного, зокрема думового дискурсу, конструюються шляхом активізації у їхньому складі концептуального слова, наявність якого безпосередньо пов'язана передусім із смисловою вагою текстово-образної структури, її ключовою роллю у побудові та імпровізаційному відтворенні епічного тексту.

Література

- Аскольдов 1997: Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : [антология / под ред. проф. В. П. Нерознака]. – М. : Academia, 1997. – С. 267–279.
- Беценко 2008: Беценко Т. П. Текстово-образні універсалії думового епосу: структура, семантика, функції / Т. П. Беценко. – Суми, 2008. – 400 с.
- Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира: монография / И. А. Голубовская. – К. : КНУ, 2002. – 293 с.
- Гринченко 1907-1909: Гринченко Б. Д. Словарь украинского языка / Б. Д. Гринченко.– К., 1907–1909. – Т. I–IV.
- Єрмоленко 1987: Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова / С. Я. Єрмоленко – К. : Наук. думка, 1987. – 242 с.
- Жайворонок 2004: Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 23–35.
- Іващенко 2008: Іващенко В. Л. Семантика ментальності концепту / В. Л. Іващенко // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 37–43.

Карпенко-Иванова 2006: Карпенко-Иванова У. Фрейм «вооруженное противостояние» в русской, английской, итальянской культурно-языковой традиции / У. Карпенко-Иванова. – К. : Издат. Дом Дмитрия Бураго, 2006. – 232 с.

Климас 2000: Климас И. С. Частотная лексика народной лирики в территориальном аспекте / И. С. Климас, Н. В. Крисанова // Лингвофольклористика. – Курск, 2000. – С. 3–20.

Колшанский 1990: Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 107 с.

Кононенко 2004: Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / Віталій Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.

Кубрякова 2004: Кубрякова Е. С. Язык и знание / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

Лихачёв 1997: Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачёв // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : [антология / под ред. проф. В. П. Нерознака]. – М. : Academia, 1997. – С. 280–287.

Попова 1999: Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1999. – 158 с.

Селіванова 2006: Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К. : 2006. – 716 с.

Степанов 2004: Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – [изд. 3-е, испр. и доп.]. – М. : Академический Проект, 2004. – 992 с.

УНД 1972: Украинские народные думы / [изд. подгот. Б. Н. Кирдан; отв. ред. серии «Эпос народов СССР» А. А. Петросян; отв. ред. тома В. М. Гацак; вст. ст. Б. П. Кирдана]. – М.: Наука, 1972. – 560 с.

Беценко Татьяна

Концептуальное слово как составной компонент текстово-образной универсалии фольклорного дискурса

Статья посвящена проблемам текстовой организации фольклорных эпических произведений. Внимание сосредоточено на рассмотрении понятий текстово-образная универсалия и концепт как базовых единиц текстовой структуры народных дум.

В статье прослеживается соотношение концепта и текстово-образной универсалии как реалий эпического дискурса; определяются признаки названных понятий.

Выявлено специфику структуры народных дум на основе наблюдений за функционированием текстово-образных универсалий и использованием концептуальных слов.

Ключевые слова: концепт, текстово-образная универсалия, фольклорный текст, думы, эпос.

Betsenko Tetiana

The conceptual word as a composite component of a text-shaped universals folk discourse

The article is devoted to problems of textual organization epicheskikh folkloric works. Attention is focused on examining the concepts of text-shaped and universal concept as the basic units of the text structure of people's thoughts.

The article considers the relation between the concept and text-shaped universals as realities epic discourse, might sign these concepts.

The specificity of the structure of people's thoughts, based on observations of the functioning of the text-shaped universals and using conceptual slov.odnyh doom.

Keywords: concept, a text-shaped universals, folkloric text, thought, epic.

Надійшла до редакції 27 грудня 2016 року.

Олена Горбач

УДК 811.161.2

КОМІЧНА І САТИРИЧНА ІНТЕНЦІЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ВЛАСНИХ ІМЕН У СУЧАСНОМУ САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті визначено специфіку використання прецедентних власних імен в українських прозових художніх творах сатирично-гумористичного спрямування; проаналізовано їхні лексико-семантичні й виражальні можливості, сатиричний потенціал, несподівані авторські експерименти. Виокремлено художні засоби, у яких комічну інтенцію виявляють прецедентні власні імена українських прозових сатирично-гумористичних творів кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: прецедентне власне ім'я, ономастикон, сатиричний ефект, гумор, сатирична конотація.

Прецедентне власне ім'я (ВІ) є важливим складником сатирично-гумористичного твору.

У контексті сучасних лінгвістичних досліджень категорії прецедентності найґрунтовнішими є праці Д. Гудкова [Гудков 1997; Гудков 2003], Д. Єрмолович [Єрмолович 2001], І. Захаренко [Захаренко 1997], Ю. Караулова [Караулов 2002], В. Костомарова [Костомаров 1996], В. Красних [Красних 1998; Красних 2002]. Зокрема, І. Захаренко прецедентне ім'я тлумачить як «індивідуальне ім'я», пов'язане або з широковідомим